

MÚSICA POPULAR TRADICIONAL A L'ESGLÉSIA D'EIVISSA

Per Mn. Francesc Xavier Torres Peters

(Conferència a les IV Jornades de Cultura Popular de les Pitiüses: *Música i cançó*. Divendres, 12 de març de 2004)

*La música eivissenca ha fet inclús la seua entrada a l'església. En les festes de Nadal es canten cançons populars, acompanyades de tambor i flauta; i no només a les parròquies dels pobles sinó també a les de les ciutats. Cap afirmar, idò, que la música i el ball són components comuns de totes les celebracions religioses d'Eivissa...*¹

*A Mallorca, Menorca i Eivissa, es troba la música simple de l'edat mitjana en els cants religiosos.*²

0. Introducció

De tots és coneguda la gran importància que des del començament l'Església va concedir a la música a la seua litúrgia. Els primers cristians, seguint el costum dels jueus, entonaven salms, himnes i càntics espirituals, la lletra dels quals generalment es troba a la Sagrada Escripura. Aquesta participació *popular*, de tota la comunitat, es veié enriquida amb estils musicals diversos a mesura que la fe anà estenent-se cap a l'occident: primer Grècia i totseguit Roma. És veritat que prest els creients es veren obligats a amagar-se per mor de les dures persecucions i, per això, no pogueren fer gaire remor...

Al segle IV, amb la llibertat de culte primer i amb la institucionalització del cristianisme com a religió de l'Imperi Romà després, l'Església es transforma. De celebrar l'Eucaristia d'amagat en cases particulars o llocs reduïts es passa a les grans basíliques públiques, on hi caben milers de persones. De la familiaritat del ritual casolà es passa a les grans cerimònies, de vegades copiades o inspirades en el ritual de la cort imperial en molts dels seus aspectes. Paulatinament, s'arriba d'aquesta manera a un major refinament i especialització: cantors, cors i músics professionals. A l'alabança divina s'havia d'oferir el millor art que es pogués donar. Passats els segles, ressolaran diverses tradicions de cant eclesiàstic a les grans regions: gregorià (Roma), ambrosià (nord d'Itàlia), galicà (França), hispànic (Espanya), etc. S'ha de dir que els sants pares

¹ ARXIDUC Lluís Salvador d'Àustria. *Las Baleares por la palabra y el grabado. Primera parte. Las Antiguas Pitiusas*. Caja de Baleares "Sa Nostra". Palma de Mallorca, 1982. Pàgina 47. Traducció de l'original: *Die Balearen in Wort und Bild. Erster Band. Die alten Pityusen*. Leipzig, 1869.

² VUILLER, Gaston. *Les illes oblidades. Viatge a les Illes Balears*. Editorial Moll. Mallorca, 1990. Pàgina 233.

tenien predilecció pel cant monòdic a capella i sempre miraren amb recel, quan no la combateren obertament, la introducció d'instruments musicals als temples, perquè recordaven massa al paganisme i distraïen els fidels del recolliment i la devoció.

Res no sabem del tema musical a les nostres illes durant aquestes etapes. És clar que al segle IV ja hi havia cristians a Eivissa, els quals devien seguir, si fa no fa, els costums d'arreu. La major influència encara venia aleshores del nord d'Àfrica, de l'òrbita de Cartago, d'una gran riquesa cultural. El bisbe eivissenc Opilió, juntament amb els bisbes de Mallorca i Menorca, fou convocat a aquella ciutat en 483 per Huneric, on defensà la seua fe catòlica en contra de l'arrianisme, confessió que li valgué la presó a l'exili.³

Que als cristians de les Pitiüses els agradava el ball ho sabem gràcies a la carta que el bisbe Licinià de Cartagena (Carthago Nova) trameté al bisbe Vicent d'Eivissa, sufragani seu, allà pel segle VI. En ella el renyava, entre d'altres coses, perquè el dia del Senyor, en comptes de fer coses santes, els cristians es dedicaven a pegar bots i contorsionar el seu cos:

Preferible seria que el poble cristià, si no acudeix aquell dia a l'església, s'ocupàs en fer alguna cosa i no el passàs ballant. Millor seria al baró distraure's al seu hort i caminar, i a la dona cuidar de la casa, que ballar, dansar i tòrcer malament amb bots els membres ben construïts per Déu i cantar cançons lletges per excitar la lascívia.⁴

Segurament no era més que una manera de manifestar exteriorment la seua alegria per la resurrecció del bon Jesús...

És possible que la tradició musical de l'imperi oriental arribàs amb la seua litúrgia a les nostres esglésies durant la dominació bizantina, començada l'any 535, la qual prolongà la seua influència fins al segle VIII.

La llarga ocupació musulmana de les Pitiüses, definitiva a partir del 902, a més de la introducció de nova religió, lleis, cultura, música, etc. ens planteja la possibilitat de la pervivència d'una església mossàrab. Hi ha indicis suficients als documents per pensar que, encara que molt minvat, un grup podria haver seguit practicant el cristianisme. Aquest tipus de comunitats certament existiren a altres bandes vesines en circumstàncies semblants, amb costums i identitat molt marcats.

El 8 d'agost de 1235 moltes coses canviaren a Eivissa i Formentera. La seua incorporació definitiva a la cristiandat occidental provocà profundes transformacions, les quals constitueixen el fonament de la nostra

³ "Historia persecutionis Africanae provinciae" a *Patrologia Latina*. Vol. 58, 276 i 358.

⁴ PLANELLS FERRER, Antonio. *Ibiza y Formentera ayer y hoy*. Fimagraf-sa. Barcelona, 1984. Pàgina 421. Podeu trobar la versió original a la *Patrologia Latina*, vol. 72, 699-700.

cultura, identitat, idiosincràsia particular. *Fe, llengua i llibertat*, amb aquestes paraules resumia poèticament mossèn Isidor Macabich aquesta aportació. És veritat que moltes coses no canviaren o ho feren lentament. De tota manera, sempre s'ha tendit a exagerar la influència *mora* i el bagatge conservat d'aquell període, oblidant també que els musulmans trobaren ja moltes coses fetes als llocs que anaren colonitzant. Afortunadament, amb l'estudi i aprofundiment de l'arqueologia i de les fonts documentals que tenim a l'abast es va aclarint el panorama i es desterren els tòpics empobridors. Encara, però, hi ha molta feina a fer...

1. Música a la Vila

Segons hem pogut esbrinar als nostres arxius⁵, la vila d'Eivissa no es diferencià en gran cosa de les viles i ciutats del Regne de Mallorca i de la resta de la Corona d'Aragó des del segle XIII fins als nostres dies. Tant als temples, com a les cases, com al carrer, el tipus de música, els instruments, els balls eren els de moda: campanes, cant gregorià, trompetes (s. XIV), clarons, cornetes, pifres (s. XVII), tambors, tamborins (i flaütes?) (s. XV), tabals; orgues (s. XV), polifonia vocal (s. XVI), xeremies (s. XVII), manacorts, violes, violons i violoncels (s. XVIII), pianos, guitarres, bandúrries, acordions i bimbaus (s. XIX), etc.

Quant al fet religiós, hem de destacar la participació dels tamborins a la processó del Corpus ja al segle XV. Personalment ens inclinam a pensar que aquests tamborins (i flabiols?) s'identifiquen, si fa no fa, amb el tamborí i la flaüta que coneixem avui. També els balls rituals hi foren presents almanco des de l'any 1567 i durant el segle XVII. Per altra banda, dins de l'església de Santa Maria s'han d'esmentar els cants de goigs a la Mare de Déu i als sants, almanco des de mitjans del segle XVI.

En aquest sentit, hem de parlar d'un folklore viler sota el patrocini de la Universitat, de les confraries i dels benestants i, per això mateix, molt més dinàmic, adaptable a les modes que venien de fora. Aquest convivía, inclús dins del recinte emmurallat, amb el folklore pagès, també a les esglésies. Hem sentit en començar el testimoni de l'Arxiduc sobre les Caramelles de Nadal. Vegeu aquesta nota, tan curiosa com eloqüent:

Los vecinos de la calle en que está situada la iglesia del Hospital (calle de Santa Faz, según creemos) son víctimas cada día de fiesta, y desde las primeras horas de la tarde hasta muy avanzada la noche, del monótono son del tamboril y castañuelas (y ya se sabe qué clase de

⁵ TORRES PETERS, Francisc Xavier. *Música i músics a l'Eivissa dels segles XVI, XVII i XVIII*. Editorial Mediterrània Eivissa. Consell d'Eivissa i Formentera. Eivissa, 2002. També: "Música a la S.E. Catedral de Santa Maria d'Eivissa (s. XIX)" a *IX Trobada de Documentalistes Musicals. Ponències i Comunicacions*. Muro, 2002. Pàgines 159-174.

castañuelas), música a la cual parecen aficionados algunos de aquella calle.

Y lo peor del caso es que, según añaden dichos vecinos, el número de tambores aumenta de día en día, pues de uno que antes se usaba, son tres o cuatro ya los que ahora sirven para hacer tan “agradable música”.

No se compadecerá alguien de aquellos aburridos vecinos?⁶

A la primera meitat del segle XX, segons testimoni de sor Encarnació Cerón, de bona memòria, era encara normal que els mariners pujassen cantant amb guitarres al monestir de Sant Cristòfol a honorar la imatge de la Mare de Déu Assumpta el 15 d'agost; mentre que els sonadors pagesos de tambor i flaüta hi feien acte de presència per la festa del titular, perquè aleshores la capella de les monges funcionava com a parròquia de bona part del Pla de Vila. A partir de la celebració de les *Festes de la Terra* (1935) també es reclamarà oficialment la presència dels dits sonadors i dels balladors a les solemnitats de la Catedral, amb motiu de la *Visita Espiritual* i ofrena a Santa Maria la Major. És llavors quan el folklore de l'illa d'Eivissa comença a identificar-se només amb el de la campanya, sense atendre prou o oblidant la rica diversitat de la tradició vilera (distints barris de Dalt Vila, la Marina, sa Penya, sa Riba...).

2. Música a la pagesia

Per desgràcia els documents no ens donen gaires notícies sobre la música que es feia a les capelles foranes fins ben entrat el segle XIX. L'escassa densitat de població, la seua manca de recursos i l'elemental nivell cultural no permetien que la música anomenada culta hi fos present de manera continuada i rellevant. Tan sols en ocasions destacades: festes majors, festes fundades, rogatives, celebracions dobles de funerals, etc. cantaven amb el mossènyer propi un nombre més elevat de clergues, contractats especialment per a l'ocasió. Lògicament, aquella cantadissa *a capella* i en llatí no podia tenir gaire influència en els sonadors o músics locals, tot i que pot trobar-se'n alguna en el cançoner com veurem més endavant.

Quant als instruments convencionals, només coneixem el cas excepcional de l'església de la Mare de Déu de Jesús, al Pla de Vila, la qual en 1555 comptava amb un orgue. No s'ha de perdre de vista, però, que aquest temple venia a ser, més que un lloc de culte per als pagesos dels voltants, una ermita de la vila, cap a la qual pelegrinaven privadament o en processó els seus habitants i on hi celebraven festes (assenyaladament la de Sant Joan), rogatives, etc.; així com un monestir de frares franciscans

⁶ *Diario de Ibiza*. 7 de juny de 1895. Aquest tipus de crítiques segueixen dies i anys després.

primer i de dominicans més endavant, els quals havien de mester l'orgue per a l'acompanyament de de litúrgia quotidiana.

També sabem que alguns funerals al principi del segle XIX es feien a la pagesia segons la moda de Vila, amb intervenció de la capella musical de la Catedral:

<i>Arancel para los Músicos en los Entierros siendo fuera de Parroquia.</i>	
<i>En la Campaña.</i>	
<i>Al Maestro de Capilla</i>	12
<i>Por Papeles</i>	12
<i>Por 4 Infantes</i>	12
<i>Por cada Músico, siendo cinco, a 12 reales</i>	60
	96 rs. Vn. ⁷

Aquella capella feia ús de baixó o fagots, viola i altres instruments, segons el repertori i les possibilitats.

Serà interessant averiguar quan s'introduïren els primers harmòniums alguns pobles, tot i que no tots n'arribaren a tenir.

En el camp de la música profana no manquen els testimonis, encara que molt tardans, de la presència de *ball de Vila* a la campanya més recòndita. Per posar un exemple: en 1892 *la charanga de esta ciudad, que dirige D. Vicente Mayans*, anà a participar en la festa del poble de Sant Joan de Labritja.⁸ Pensam, idò, i els indicis així ho manifesten, que la pagesia no era impermeable a les influències que, provinents del continent, arrelaven a vila.

Cas claríssim, quant a la tradició oral, el tenim amb molts romanços castellans, traduïts al català totalment o parcial, coneguts tan a Vila com al camp. Encara algunes dones pageses canten composicions castellanes ambientades a Galícia o a Castella, apreses a través dels papers que venien a la plaça els músics *cegos* durant la primera meitat del segle XX. És de creure que la presència d'aquests trobadors ha estat una constant en els segles anteriors. Pensem en la gran popularitat de la seua tonada característica⁹. No es pot obviar tampoc en aquest sentit la important presència de militars venguts a Eivissa de tots els racons d'Espanya a partir del segle XVI, ni el fet que molts eivissencs servissen la pàtria fora de l'illa, al continent o embarcats; ni l'emigració, els estudiants o altres factors d'aparent menor importància. Les influències són, tant si agrada com si no, innegables. Dins de l'àmbit de la temàtica religiosa, podem il·lustrar-ho amb el cas del romanç que comença *Pel camí de la sang que Cristo ha*

⁷ AHPE 3.010. Visita Eclesiàstica del bisbe Felipe González Abarca, any 1817.

⁸ *El Ibicenco. Periódico semanal defensor de los intereses generales de la isla*. 28 de juny de 1892.

⁹ MARÍ, Isidor. *Notes sobre la música tradicional d'Eivissa i Formentera*. Institut d'Estudis Eivissencs. Eivissa, 1985. Pàgina 11.

derramat..., recollit per nosaltres a la vènda de Benirràs de Sant Miquel de Balansat en català, amb algunes paraules o frases no traduïdes, i que havíem pogut sentir en perfecte castellà a na Paca *Sardina*, una dona *daltvilera* de tota la vida.¹⁰

3. El cant pla, el gregorià i altres cants

Dins la tradició musical eclesiàstica anà entrant una modalitat de cant, a l'estil del Gregorià, de més senzill aprenentatge i execució, pensat per a clergues amb menys aptituds i capacitats. És l'anomenat *cant pla*. Unes vegades es fa simplificant melodies gregorianes, altres composant-ne de noves, altres manllevant-ne del poble. Sovent se li introdueix compàs. Aquest tipus de cant fou certament emprat a Eivissa, tant a la ciutat¹¹ com al camp. L'impuls donat al Gregorià per la reforma engegada per Pius X amb la publicació en 1903 del *motu proprio Tra le Sollicitudine* provocà una reacció purista en contra del cant pla, dels excessos polifònics i d'instrumentació. De tota manera, sabem que les coses no canviaven tan de pressa en aquells temps. Sense anar més lluny, conegut és encara el *Tantum ergo* hispànic per a les exposicions del Santíssim. A algunes zones de la pagesia (Sant Josep, Sant Agustí), abans de popularitzar-se per a les festes la missa *de Angelis*, es cantava encara a la primera meitat del segle XX una missa anomenada per alguns *pagesa*, que no era altra que una missa de cant pla molt ornamentada i, segurament, quelcom deformada. La seua execució corria a càrrec del mossènyer i un grupet d'hòmens.¹² Igualment, fins la darrera reforma litúrgica, alguns capellans seguien interpretant en les celebracions dobles de funerals una original missa de *Rèquiem*. D'aquesta darrera, hem de destacar el primer esquema melòdic de la seqüència *Dies Irae*, perquè ha fet fortuna al poble, el qual ironitza sobre els dits funerals i la litúrgia en general canviant-ne la lletra: *Venguen duros, venguen duros, / i jo us trauré des apuros. / Venguen duros i pessetes, / jo us trauré de ses estretes...*; o *Venguen duros, venguen duros, / i es pobres que mengin suros...*; o *Dona nostra, dona nostra, / vós que des cabrit feis mostra...*; etc.

¹⁰ Aquest romanç és conegut amb diverses variants castellaneres a Mallorca (GUINARD BAUÇA, Rafel. *Cançoner Popular de Mallorca*. Volum quart. Editorial Moll. Mallorca, 1975. Pàgines 561-563). Fou publicat antigament a Madrid pel Despacho de J. Marés y Compañía dins del llibret: *El Santo Rostro de Nuestro Divino Redentor...* (CEA GUTIÉRREZ, Antonio. "El pliego en verso de tema religioso como repertorio devocional público y privado" a *Palabras para el pueblo. Vol. II. La colección de pliegos del CSIC: Fondos de la Imprenta Hernando*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Madrid, 2001. Pàgines 116-117). Aquest darrer autor replegà cinc versions a la salmantina Sierra de Francia i situa la seua composició remota a cavall dels segles XVIII i XIX.

¹¹ A més dels llibres de cor de la catedral, a l'arxiu del monestir de Sant Cristòfol d'Eivissa s'estotgen unes partitures manuscrites que en donen testimoni: *Libro de Coro para el Convento de Religiosas Agustinas de la Ciudad de Ibiza, echo por el Presbítero Don Francisco Rabell. Año de 1853*; obra de l'aleshores beneficiat baixonista de la Catedral.

¹² Afortunadament podem comptar amb un enregistrament, facilitat pel rector de Sant Agustí, possible gràcies a la bona memòria d'en Toni de can Benet, qui l'havia cantada de jove.

També s'ha utilitzat sense ànim de fer broma, aplicada al tradicional romanç de n'Arbola i altres.¹³

El text llatí d'aquesta mateixa seqüència degué ser traduït al català literari per un clergue, probablement fora d'Eivissa, i es va popularitzar: *Déu terrible amb ardent ira, / Farà el món tot cendra viva, / Diu David amb la Sibil·la*.¹⁴ Tal vegada es cantàs amb la melodia original.

Per altra banda, sembla que l'assimilació de certs cants gregorians és tardana, almanco al camp. El mèrit en aquest sentit l'hem de donar al Sínode Diocesà convocat l'any 1929 pel bisbe Salvi Huix i Miralpeix. En ell es formà una *Junta de Música i Cant Litúrgic* per millorar les pobres condicions en que es trobava la qüestió. El prelat comentava a l'informe de la Visita *Ad Limina* de l'any 1932¹⁵ que faltaven mestres de música aptes i que el costum, assenyaladament a la campanya, provocava que els hòmens no cantassen, per la qual cosa havia de tolerar que fossen les dones les qui portassen la veu cantant... Afegia que al respecte feia falta molta paciència i prudència... La publicació del *Catecisme de sa Doctrina Cristiana* en la llengua catalana d'Eivissa, amb un apèndix musical, afavorí i féu arrelar el cant de la Missa de *Angelis*, del *Pange Lingua* romà, de la *Salve Regina*, etc., així com del popularíssim *Crec en un Déu* de Lluís Romeu i Corominas (Vic 1874-1937).

Precisament en aquesta etapa del primer terç del segle XX aferraren fort cants d'església tals com: *Riguent aquí jo entrava* (cantat a Sant Josep), *Amunt, germans* (Sant Miquel, davall els porxos en acabar els passos), *Oh Maria, Al cel, És Maria la reina dels àngels, Corona de roses*, etc.

4. Les Caramelles¹⁶ i els goigs de Nadal i de Pàsqua

Don Isidor Macabich, fent la primera valoració que conec sobre les Caramelles, les atribueix *per complet a la musa popular*.¹⁷ He de dir que no hi estic del tot d'acord. M'explic: si per *musa popular* entenem l'ingeni de gent inculta, sense lletres ni coneixements teològics, no hi venc a bé. Valdria donar un origen plenament popular a alguns goigs de Nadal i de Pàsqua, tot i que sabem d'alguns composats per sacerdots¹⁸, a la música

¹³ SAMPER, B. – JAQUETTI, P. *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials. Volum X. Memòries de Missions de Recerca*. Barcelona, 2000. Pàgines 120-121.

¹⁴ MACABICH, Isidoro. *Historia de Ibiza*. Editorial Daedalus. Palma de Mallorca, 1966-67. Volum IV, 452-453.

¹⁵ Tant per a les Actes del Sínode Diocesà com per a la visita *Ad Limina*: AHPE s/c.

¹⁶ En bona mesura ens basam per a aquest capítol i el següent en la presentació que fèrem del disc compacte editat pel Consell Insular d'Eivissa i Formentera l'any 1999: *Caramelles de Nadal. Passos de la Parroquia de Sant Vicent de sa Cala*.

¹⁷ MACABICH, Isidoro. *Historia de Ibiza*. 4 volums. Editorial Daedalus. Palma de Mallorca, 1966-67. Volum IV, pàgina 211.

¹⁸ Hem pogut recollir dues versions de goigs de Nadal escrits per mossèn Vicent Serra Orvai *Margalit*, natural de Sant Jordi, una de les quals anava signada i portava la data de 3 de gener de 1928; comença així: *El naixement de Jesús / omplí el món tot d'alegria, / que per sa seua virtut / i dar-mos gràci' venia*. L'altra no porta data, però no va més enllà dels anys trenta; diu així: *En es vostros peus venim, / Jesús*,

tant de goigs com de Caramelles (i potser els musicòlegs tendrien alguna cosa a dir), però no es pot assegurar, al meu entendre, la filiació estrictament popular d'aquestes darreres.

Quasi sense temor a equivocar-me, situaria la seua composició, remota, si voleu, en eclesiàstics, hòmens de certa cultura, preocupats per instruir el seu poble. Si no sortides directament de la seua mà, encarregades a algun *professional*. Hi ha unes quantes característiques que m'ho fan, quan no més, sospitar.

Els **trets literaris** tals com articles (es veu clarament que en origen tots els articles eren literaris, no salats), mots, construccions.... Les Caramelles de Nadal, en les dues versions que coneixem, sense anar més lluny, utilitzen versos de cinc síl.labes (també els Passos Llargs de sa Cala estàn formats per estrofes de sis versos pentasíl.labs), quan al nostre romancer i cançoner populars s'empren generalment els versos de set. Es desmarquen, per tant, de la mesura sil.làbica dels goigs, encara que no de la seua estructura bàsica.

De fet, l'estructura de les estrofes dels goigs és, pràcticament, la de la dansa provençal, un dels gèneres cultivats pels trobadors. Originàriament la dansa provençal cantava (en llengua provençal, també en terres catalanes, considerada més culta o cortès) temes profans per a ser ballats. Més endavant es va usar per a alabar la Verge Maria amb els *septem gaudia*. Vàries versions conegudes dels goigs de la Mare de Déu apareixen per a ser acompanyades d'instrumentació i ball, encara al segle XV. Al meu entendre, bé podrien respondre a una dansa els anomenats *gotxos nous*, cantats cap a l'antic quartó de Santa Eulària: *Saltarem, ballarem, correm tots, / puix que ha parit Maria...* El seu text, ritme, melodia i moment d'interpretació, acabada ja la missa, ho suggereixen poderosament.

El fet de **cantar només hòmens** (no qualsevol home: gent honorable) també assenyala un mimetisme amb el cant litúrgic, vedat fins no fa molt, especialment a les nostres illes, als clergues. Allargant l'argument, són tres els components d'una esquadra, com tres eren els ministres sagrats a la missa solemne: prevere, diaca i sots-diaca.

Tot **el ritual** de les Caramelles, bellament descrit per Josep Clapés¹⁹ a principis del segle XX: l'esquadra entra processionalment, fa reverència a l'altar amb un posat solemne, es situa al presbiteri, al costat de l'epístola, vora l'altar... El més sorprenent resulta el moment de cantar-se: uns goigs ordinaris sempre es canten fora de la missa, acabada la mateixa, o dins d'un acte paralitúrgic: tridu, novena, etc. Les Caramelles es canten dins de la missa, com si en fossen una part integrant més. Acabat l'Evangeli, prèvia indicació de mossènyer, els caramellers s'alcen, es col.loquen de cara a

---

amb devoció. / Si a n'es vostro gust complim, / Vós dau-mos salvació.

¹⁹ CLAPÉS, J. "Las Caramellas" a *Los Archivos de Ibiza*. Març 1915. Descripció reproduïda per Macabich (Op. Cit. IV, pàgs. 211-215).

l'altar, fan la reverència i comencen... Aquests cants de Nadal o Pàsqua fan d'homilia: expliquen a la congregació en una llengua entenedora el sentit de la celebració del dia per a que pugui aprendre'l de cor i contemplar-lo. Podem veure en això la reminiscència d'algun antic drama litúrgic (els orígens dels quals es remunta al segle X), *representació sacra celebrada per clergues, en un moment determinat de l'ofici?*²⁰

La **temàtica**. No es limita al misteri de Nadal pròpiament dit, tot i proclamar: *Sant goig prencipal: és nat Fill de Déu*. Hi ha un programa que connecta amb l'Encarnació tots els principals misteris de la fe, com a conseqüència d'ella. Es tracta d'un autèntic retaule, panell expositiu de doctrina. Si observem, en canvi, els goigs més populars, veim que es centren, d'una manera més ingènua i afectiva en el Nadal: establia, ovelletes, bou... Diguem que les Caramelles són d'una teologia més sòlida, mostren una fe més elaborada, encara que deixen lloc a elements apòcrifs. Això era ben normal abans de les disposicions purificadores del concili de Trento (1545-1563).²¹

El **lloc** i el **temps**. Com ja s'ha assenyalat, el lloc de cantar-les és dins missa. S'ha dit que, per ventura, abans que existissin les esglésies de la campanya es cantaven a les cases. Això presuposaria que són anteriors al segle XIV, cosa difícil de creure. Si ja a primers d'aqueix segle tenim referències de les capelles dels quartons de Santa Eulària i Portmany²², crec que és més assenyat pensar que abans que les caramelles foren els temples, pels arguments fins ara esmentats. Hem de dir, però, que la referència escrita més antiga, el permís de l'arquebisbe de Tarragona per a construir capella i fossar a Portmany -Sant Antoni, any 1305, obliga els pobladors del camp a assistir a la Parroquial de Santa Maria en les solemnitats de Nadal, Pàsqua i festes de Santa Maria. Vol dir que, el dia de Nadal, tothom a Vila. Fins quin any? No ho sabem, però s'ha de tenir present que no residiren capellans permanentment a la campanya fins a la segona meitat del segle XVII. Es cantarien ja en aquell temps unes *Caramelles* a l'actual Catedral, aleshores única església parroquial? Es ballarien uns goigs a la plaça, acabada la funció litúrgica? Si així fou, després el costum del cant es

²⁰ MARTIMORT, A.G. *La Iglesia en Oración. Introducción a la Liturgia*. Editorial Herder. Barcelona, 1987. Pàgina 832.

²¹ Notem que hi ha similituds molt sospitoses entre algunes expressions i idees de les Caramelles de Nadal i el cant de la Sibil·la tal i com es cantava a començament del segle XVI a les Matines de la ciutat de València. Pel seu interès ens permetem reproduir part del seu text: *D'una Verge naixerà / Déu i hom qui jutjarà / de cascú lo bé i lo mal / al jorn del Juí final... Als bons darà goig etern / e als mals lo foc d'infern... Mare de Déu, pregau per nós, / puix sou mare de pecadors, que bona sentència hajam / i paradís posejiam... Vosaltres tots qui escoltau, / devotament a Déu pregau / de cor ab gran devoció, / que us porte a salvació*. (Cfr. Presentació de GÓMEZ, Maricarmen al disc *El cant de la Sibil·la. Mallorca. València. 1400-1560*; amb interpretacions de Montserrat Figueras i la *Capella Reial de Catalunya*, dirigida per Jordi Savall. Alia Vox, 1999. Pàgina 23).

²² Malgrat afirmar-se generalment que les esglésies de Sant Miquel i Sant Jordi tendrien també el seu origen al segle XIV, no només no hi ha cap dada que ho sostenga, ans tots els indicis a la documentació assenyalen el seu naixement a mitjans del segle XV, ben a prop de la construcció de la Mare de Déu de Jesús, en la qual es treballava en 1466.

traslladaria a les vicaries primer i a les parròquies després, perdurant també a la població fins als nostres dies.

D'altra banda, el cant de les Caramelles no em pareix adequat per als domicilis particulars: són cants elaborats, que han de mester molt d'assaig, pensats per ser representats solemnement i escoltats amb devoció.

Per tant, el meu parer és que les Caramelles naixen de l'ingeni d'alguns clergues amb la voluntat de transmetre al poble els principals misteris de la fe, siga escrivint-les ells mateixos, siga encarregant la seua composició a trobadors d'ofici. Aquest ingeni, però, arrela en la seua condició de gent del poble, compromesa amb l'adoctrinament de la gent de la qual formen part. Des d'aquest punt de vista, idò, haurem de parlar de cants populars, encara més quan el poble se'ls ha fet seus, els ha conservat i modificat.

Més difícil és parlar de la datació de les composicions en qüestió. Res o molt poc ens pot ajudar la comparació amb les actuals *Caramelles* del Principat, les quals només es semblen a les nostres en el nom i semblen prou més modernes. D'entrada, les Caramelles de Nadal de les Pitiüses pareixen ser les més antigues. El seu propi nom ja ens indica alguna cosa. Caramella: flauta prima que té el só de tiple molt agut, instrument musical originalment elaborat de canya²³, del qual ja fa molt ningú no en té record, si és que mai s'havia sonat entre nosaltres. A certes zones de castella, però, es sona encara el *caramillo*. Els cants devien ser coneguts per *Cants de Caramelles*, per acompanyar-se amb aquests instruments. Més endavant, donant per entès que eren cançons, es quedaren només amb el nom del *Caramelles*, possiblement perquè ja no s'usaven o només es tocaven per sostenir aquest cant peculiar, vertader fòssil musical i literari. Quan? Pens que sempre ens restarà el dubte.

Hem de buscar, de tota manera, en la forma i el contingut les pistes. Ja n'hem donat alguna.²⁴ Pecant de gosadia, se m'acuden les següents.

La devoció a la Mare de Déu anà cresquent a partir del segle XII en l'occident cristià. Ja a partir d'aquest segle es comencen a conèixer els *dolors* i *goigs* de Maria. El seu nombre i la temàtica dels mateixos serà molt variat, segons els llocs i les èpoques. No és fins a finals del segle XV quan queden fixats en set, d'aquesta manera:

Encarnació del fill de Déu (Anunciació)

Naixement de Jesús

Adoració dels pastors i els reis

Resurrecció de Jesús

Ascensió als cels

²³ Cf. COROMINES, Joan. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Curial Edicions Catalanes – Caixa de Pensions “La Caixa”. Barcelona, 1995. Veure *Xeremia*. Volum IX, pàgines 502-503.

²⁴ Vegeu la nota 19.

Pentecosta
Assumpció de la Mare de Déu

Una versió dels goigs del *Llibre Vermell de Montserrat*²⁵, pertanyent al les darreries del segle XIV, encara no reflecteix aquesta mateixa seqüència, però si el número de set.

Per això mateix, no seria excessivament agosarat pensar que les nostres Caramelles de Nadal, els nostres particulars set goigs de la Mare de Déu, fossen anteriors a les darreries segle XV, car tampoc manifesten l'ordre i la temàtica fixada en aquesta centúria. Així, encara que les dues versions conegudes a Eivissa presenten diferències entre elles, tenim:

<i>Versió del disc</i>	<i>Versió de Clapès</i>
Encarnació	Encarnació
Naixement	Naixement
Reis (Estel)	Reis (Estel)
Aparició del Ressuscitat	Reis (Adoració)
Ascensió i Escatologia	Ascensió i Escatologia
Mort i Judici	Mort i Judici
Assumpció i Coronació	Assumpció i Coronació

Les que més s'acosten a l'esquema comú són les Caramelles més generalitzades, diferents a les del quartó de Santa Eulària recollides per Josep Clapés, donat que esmenten la Resurrecció del Bon Jesús, amb un passatge entre evangèlic i apòcrif, tot i substituir la Pentecosta per la Mort i el Judici dels hòmens en general, no només de la Mare de Déu, com alguns han assenyalat equivocadament.

Encara més. Hi ha una afirmació al text del quart goig d'ambdues versions, que no he pogut encara investigar i contrastar, però que molt probablement arribarà a donar-nos una data precisa: *Cent coranta dies tenim de perdó...* Fa referència a la concessió de tants dies d'indulgència per venerar el misteri de Nadal, concessió feta tal vegada per un papa. Si arribam a conèixer quin pontífex i quan, tendrem un punt de partida cert.

Les caramelles i goigs de Pàsqua són sens dubte una transposició prou posterior del costum de Nadal a aquesta festa, centre absolut del calendari litúrgic, composant-se noves lletres (amb mètrica de romanç) per a tal efecte. No gaudiren mai de la mateixa popularitat, tot i haver arrelat molt a alguns pobles, tals com Sant Jordi. Curiosament, són de tall més *popular*, encara que per a elles repetim les consideracions semblants a les expressades més amunt, al començament del capítol: amb molta probabilitat foren escrites per un o més clergues amb afany evangelitzador.

²⁵ MACABICH, Isidoro. Op. Cit. IV, pàgines 207-208.

5. Els goigs dels sants

Sabem que a la vila d'Eivissa ja es cantaven goigs al segle XVI dedicats a la Mare de Déu del Roser. Al segle XVII es cantaven també els de Sant Vicent Ferrer, declarat patró de la població en 1650. Les seues lletres i, segurament les músiques, devien venir de fora de l'illa. No ens cap dubte que les confraries de les esglésies foranes també farien cantar goigs al Roser, a la Puríssima, a Santa Agnès, etc. en les seues respectives festes. De fet, a final del segle XVIII era ben viva l'afecció als goigs dels sants, tant a Vila com a fora. El bisbe Abad y Lasierra, per *purificar el culto*, manà: *no se permita... introducir nuevas devociones, oraciones, deprecaciones y cantares a los Santos (llamados vulgarmente Goix)...*²⁶ Malgrat la prohibició, el costum perdurà, fomentat i exercit pels propis capellans.²⁷ Inclús arribà a ser regulat pel Sínode Diocesà de 1929: *Donde haya la costumbre de cantar gozos de Santos, los derechos por cada uno serán cincuenta céntimos.*²⁸ Preveres ancians ens confirmaren l'existència del costum a algunes esglésies de la pagesia, havent vist de jòvens com el mossènyer era pagat per una persona per a que cantàs els goigs d'un sant determinat davant la seua imatge, segurament en compliment d'alguna promesa particular. Per desgràcia, no recordaven ni la tonada ni cap de les lletres.

6. Els Passos

És incert el moment de la implantació de la pràctica piadosa dels catorze Passos de la creu a les nostres illes. *Els dominics primer, i després els franciscans, sobretot a partir del segle XIII-XIV, foren els propagadors d'aquesta devoció, que anà entrant de mica en mica a tot el poble cristià.*²⁹

*La forma que nosaltres hem conegut ja està pràcticament establerta i fixada, amb les seues catorze estacions, des del segle XVII, sobretot a Espanya per obra dels franciscans.*³⁰

²⁶ DEMERSON, Jorge. *Ibiza y su primer obispo: D. Manuel Abad y Lasierra*. Fundación Universitaria Española. Madrid, 1980. Pàgina 404.

²⁷ Hem d'esmentar els dos goigs al Sant Crist del Cementeri i els dedicats al Sant Crist de la Sang, tots en castellà: *Gozos a la prodigiosa imagen del Santo Cristo del Cementerio, que se venera en la iglesia del suprimido convento de Dominicos de la ciudad de Ibiza*. (Eivissa. Imprenta de D. Joaquín Cirer y Miramon. 1854) Obra de Fra Jaume Riera Marí (1784-1855); *Gozos...* de Fra Marià Oliver Planells (1812-1864); i *Gozos a la portentosa imagen del Santo Cristo de la Sangre, que se venera en la iglesia del Hospital de pobres de la ciudad de Ibiza, compuestos por el Pro. D. José Tuells, beneficiado de la santa iglesia Catedral de dicha ciudad* (Palma. Por Guasp, cap a mitjans s. XIX). Ja al segle XX, els *Gotxos de sa coronació* dedicats a Santa Maria d'Eivissa per Isidor Macabich, i els d'altres sants, obra d'alguns mossènyers.

²⁸ AHPE s/c: Actes del Sínode Diocesà. Aranzels.

²⁹ ALDAZÁBAL, J. "El sentit del Via Crucis" a *Via Crucis*. Dossiers CPL, 33. Centre de Pastoral Litúrgica. Barcelona, 1987. Pàgina 7.

³⁰ Idem.

Per tant, no crec que poguem donar un origen anterior al segle XVII a aquesta manifestació religiosa de la nostra setmana santa. Sí sabem, per exemple, que almanco a partir de 1474 i ben sovent durant tot el segle XVI es donaven altres expressions per recordar i viure la Passió de Crist:

*...1588, se representà la consueta de la Passió de nostra Sor. Déu Jehs... Y fonch a contento de tot lo poble. Havia 22 anys que no se era ressitat.*³¹

També que quelcom d'això pervivia a finals del segle XVIII: la consueta de la *Passió y Mort de Christo Nostre Señor*, manuscrit de Lluç Cardona³², una instrucció del Bisbe Abad y Lasierra (1786) prohibint que un home representàs el Bon Jesús en les processons...

Siga com siga, els passos que coneixem, no són estrictament populars. Ho són en la mesura en que el poble els ha après, els adopta com a seus i els canta. La seua gènesi, però, és demostradament *forastera*. Com molt bé s'ha fet notar³³, la implantació a Eivissa deu ser fruit de predicadors, missioners o mossènysers que els importàren del Principat de Catalunya.

Al nostre entendre, també la **música** dels anomenats *Passos curts* i dels *Passos llargs* de sa Cala, com la dels passos de Sant Miquel, de Santa Gertrudis, Sant Mateu i d'altres pobles, és sens dubte una adaptació (més o menys fidel i encertada) d'algunes melodies de cant pla. Així m'ho fan pensar el ritme, les modul·lacions, cadències i ornaments de les notes. No manquen exemples fora d'Eivissa.

Les melodies dels passos més moderns i populars, tant en català com en castellà, són obra de Lluís Millet i Pagès (1867-1941), cofundador de l'Orfeó Català i eminent professor de l'Escola Municipal de Música de Barcelona, així com decidit impulsor i col·laborador de la Reforma Litúrgica en l'àmbit català.

El cas dels passos de Sa Cala és una mostra molt eloqüent de la afecció dels eivissencs per aquesta devoció. No s'han conformat amb uns passos, sinó que, gradualment, n'han ajuntat tres! D'això se'n diu fidelitat a la tradició i gust per les novetats... No debades, a una illa marcada per la misèria i el sofriments multiseulars, el record de la Passió de Crist era un consol i una esperança... Els Passos, com les Caramelles i els Goigs, són expressió d'una fe profunda, marcada per la creu però que aspira a la resurrecció, a la Glòria de la vida eterna.

³¹ Llibres d'Entreveniments (MACABICH, I. Op. Cit. III, pàg. 240)

³² CARDONA, Lluç. *Passió y Mort de Christo Nostre Señor*. (Antic teatre religiós a les Pitiüses. Segle XVIII). A cura de Marià Torres Torres. 2 volums. Editorial Mediterrània-Eivissa, 2001.

³³ Dos articles publicats al El Pitiús: 1994, "Els Passos" -pp. 83ss- per Jaume Manuel Ribas, Antoni Ferrer i Antoni Marí; 1996, "Els Passos de Setmana Santa a Sant Miquel" -pp. 43ss- per Antoni Ferrer i Jaume Manuel Ribas.

7. Altres cançons

La religiositat de les nostres gents es plasma molt sovent en infinitud de cançons i oracions rimades, algunes d'una gran bellesa i profunditat espiritual. No cap dubte que les predicacions, les explicacions dels mossènys n'eren la font d'inspiració, tant com l'experiència, la vivència personal en alguns casos.³⁴ Aquesta influència es deixa sentir molt de veres també a les cançons de temàtica profana, a les rondalles, al refranyer, a les expressions fetes, etc.

Tenim llargues vides de sants: Sant Isidro, Sant Roc, Sant Aleix, etc.; cançons doctrinals, com els manaments cantats; moralitzants; meditatives, com els set misteris de dolor de la Mare de Déu; devocionals: a la Sagrada Família, al Sant Crist, etc.; infantils, com la Mare de Déu xiqueta...

És urgent, al nostre entendre, escometre la tasca de recopilació exhaustiva, classificació i catalogació de tot el nostre cançoner. Es tracta d'un patrimoni oral que en molts casos ja s'ha perdut o corre el risc de perdre's per manca d'iniciatives, en altres es conserva de forma poc rigorosa, en pocs es transmet de manera viva, així com ha esdevengut al llarg dels temps. No manquen, afortunadament, composicions recents. Aquesta feina ultrapassa les possibilitats d'una sola persona, requeriria la col·laboració desinteressada de tots i hauria de ser decididament promoguda i sustentada per les nostres institucions.

8. Sonades de Missa

Aquestes sonades són interpretades des de temps immemorial durant la celebració eucarística festiva, ocupant el lloc de l'inexistent orgue als temples de la pagesia. Cal aclarir que durant l'Advent i la Quaresma, segons les normes litúrgiques, no es podia (ni es pot) sonar res. D'aquesta manera tenim:

Entrada: mentre els ministres accedeixen a l'altar i reciten l'*introito*.

Glòria: seguint el cant o recitació dels kyries.

Credo: al moment de l'ofertori. Se'n coneixen diverses variants, les més conegudes de les quals són el *Credo antic* i el *Credo d'en Malalt*.

Alçar Déu: per a la consagració i elevació del Cos i la Sang de Crist.

Comunió: hi ha diverses composicions, a saber, el *Pas de Maria*, *Al Cel*, *Oh Maria*, l'*Ave de Fàtima*, etc... D'aquestes, només la primera sembla d'origen local, les altres són adaptacions de melodies de cançons religioses importades durant el segle XX, un senyal més de la influència exterior al nostre folklore.³⁵

³⁴ MACABICH, I. Op. Cit. IV, pàgina 449 i ss.

Sortida: com el seu nom indica, sona quan els ministres abandonen l'altar.

Encara hem de parlar de les sonades processionals. Tradicionalment s'empren diverses versions sobre l'anomenada *Marxa reial*, tot i que, evidentment, abans que aquesta fos himne oficial de l'estat espanyol, es devien emprar altres melodies.

També cal reconèixer un sentit religiós a la desfilada marcial, veritable ball als nostres ulls, del *Caragol*, executada al final d'algunes processons. En ella es combinava el so de trabucs, fluixes, etc. amb el del tambor i la flaüta. En tenim constància ja al 1759, amb motiu de la proclamació del rei Carles III.

*Antes de su ingreso se ordenaron en debida forma para dar sus escaramuzas con el que ellos llaman "caragol", y verdaderamente es la mayor prueba de su destreza en el manejo de las armas, pues consiste en formar un delectable laberinto con la figura de diferentes círculos, en cuya entrada es igualmente veloz y continuo el disparo de su fusilería que a la salida de los mismos, sin oirse la menor voz de persona alguna que les dirija, ni otros instrumentos que ciertas flautas y tamboriles que ellos propios se trabajan y tocan con sus llamadas bien particulares.*³⁶

També es feia en rebre el senyor bisbe quan feia visita a cada quartó.

Vegem una altra vivíssima descripció de finals del segle XIX per Gaston Vuiller:

Encara no fa gaires anys, els dies de festa, en els pobles i principalment a Sant Antoni, els homes de la parròquia es reunien davant l'església, abans de la missa; a vegades eren tres-cents, en vestits de gala, armats amb trabucs i pistoles carregades fins a la boca. [...]

Però tornem a la festa patronal. La imatge del sant de la parròquia és exposada a fora davant el portal de l'església.

Precedits pel batle que du a la mà un bastó de comandament, els homes armats amb el trabuc marxen en filera, seguint un orde determinat, i, cada vegada que passen per davan la imatge venerada, descarreguen la seva arma, dirigint el canó cap en terra.

L'excavació produïda per aquestes descàrregues ha estat a vegades tan profunda que una persona ha pogut estar-hi amagada.

No era estrany veure l'arma, carregada d'aquesta manera fins a la boca i fortament atapeïda, esclatar dins les seues mans.

³⁵ Vegeu si no amb quina melodia cantava en 1928 n'Eulària Serra i Ramon, de Can Vicent des Poble de Sant Miquel, 86 anys, el romanç de *Les valentes germanes*: la de l'Oh Maria! (SAMPER, B – JAQUETTI, P. Op. Cit. Pàgs. 195-196).

³⁶ MACABICH, Isidoro. Op. Cit. I, pàgs. 474-479

D'aquesta manera es troben homes mutilats a totes les parròquies d'Eivissa; però aquests accidents no han pogut curar-los de l'amor a les armes de foc i del costum de carregar-les amb excés.

Altres vegades, sovint inclús el rebot els alçava d'en terra, i, mentre l'arena i les pedres volaven en gran esclat, el trabuc, fugint de les seues mans, era projectat a bastant gran distància, on feria els assistents.

El capellà estava obligat a preludejar en aquests exercicis tirant el primer davant el sant; no obstant, per deferència, la seva arma no contenia més que una petita càrrega de pòlvora.

L'autoritat ha prohibit aquestes perilloses cerimònies, que malgrat tot encara es fan, però estan desproveïdes de la pompa d'altre temps.³⁷

Altre moment important per a un poble era l'adquisició d'una nova imatge per a l'església. Arribat el dia d'anar-la a buscar a Vila, en la comitiva participaven tots els sonadors, encara en temps no massa llunyans.

9. Les campanes

Les campanes són instruments musicals amb tota propietat. És riquíssim el llenguatge de les nostres campanes i el llegat que es formà fruit del diàleg amb elles. Les maneres de tocar eren diverses, segons els pobles, el nombre de bronzes, etc., però hi havia uns costums gairebé generalitzats, alguns dels quals encara perduren.

Tocs d'*Ave Maria*:

Al matí: Beneït siga aquest dia / i el Senyor que mos l'envia, / i la santa puritat / de l'humil Verge Maria, / sense taca de pecat.³⁸

Al migdia: Quina pena i quin dolor / devia sentir Maria / quan son fillet es moria / a les dotze del migdia, / en la creu pel pecador!

A la nit: Bona nit, Verge Maria; / tot lo món en Vós s'amplia. / De la llum que Vós portau / tot lo món enlluminau. / Fes-mos llum, Verge Maria, / i us direm l'Ave – Maria.

Toc de *Sanctus*: *Sanctus toquen i han tocat; / el Rei del cel ha baixat / per mar i per terra, / per tota la cristiandat.* A Vila es resava un Credo quan s'avisava la consagració de la missa major de la Catedral.

Toc d'*Ànimes*: *Paronostro* etc.

Toc de *Viàtic*: *Déu li siga en bona ajuda.*

Tocs de mort: albat, home, dona... *Paronostro* per la seua ànima.

Toc de glòria, el dissabte sant: *El Sábado Santo (en San Miguel), no asistían en gran parte, los hombres, a los cultos del día, debido a la superstición de sembrar la semilla de calabaza al oír las campanas de*

³⁷ VUILLIER, Gaston. *Les illes oblidades. Viatge a les Illes Balears*. Editorial Moll. Mallorca, 1990/2ª. Pàgines 234-236.

³⁸ Moltes d'aquestes oracions estan preses de MACABICH, I. Op. Cit. IV, 36 i ss.

gloria. A la ciutat era costum disparar escopetes i pistoles³⁹, així com sortir al balcó o a la finestra a rentarse la cara i les mans, quan no més a sa Penya.

Toc de la nit dels morts. Sembla que l'origen del costum de demanar per les ànimes brulant corns i sonant morters metàl·lics i campanetes nasqué dels escolans que havien de tocar *la fi* amb les campanes tota la nit. Abans de començar la pesada tasca, feien replega de vitualles per tal de fer més agradable menjant la llarga vetllada al campanar. Més endavant es generalitzaria a tots els al·lots. Vegem un testimoni de 1884:

*Por ser hoy sábado el día de Todos los Santos, no se celebrará hasta el lunes próximo la conmemoración de los fieles difuntos. Esta circunstancia proporciona a los muchachos dos noches consecutivas de pedir para las ánimas, con la consabida música de almireces y campanillas, según añeja costumbre del país.*⁴⁰

No oblidem encara un altre instrument, característic de les nostres parròquies en Setmana Santa: les palitroques de fusta, sonades el divendres i el dissabte sants pels sagristans per tal d'avisar dels oficis. Els infants les imitaren en els seus jocs, elaborant-les amb canya o canya-fel·la.

I encara una cançoniu a al folklore infantil: *Ding, dang, ses campanes d'en Pep blanc ara venen i ara van, toquen en terra i no es fan mal!*⁴¹

10.El ball

Avui dia ens pareix molt natural contemplar un ball just davant la porta de l'església, ni que siga ball modern. No manca inclús la introducció d'un costum nou, al nostre entendre molt desafortunat, tal com és el de fer una curta o la llarga dins l'ofertori de la missa, davant l'altar!

Temps endarrere no es permetien tals pràctiques. Els visitadors eclesiàstics sempre deixaren molt clar que el ball s'havia de fer a una distància prudencial del temple, no perquè fos indecent en sí, sinó per evitar les situacions inoportunes derivades del festeig i la gresca. Avui manca a alguns el sentit del *saber estar* i del *saber obrar*, també amb qüestions de folklore. D'altra manera no s'explica la descontextualització absurda de les nostres danses, pràctica que desdiu de la litúrgia i de la pròpia puresa de la nostra tradició. Si a les Pitiüses no hem conservat, com a altres regions de prop i de lluny, danses específicament religioses, paciència!

³⁹ MACABICH, I. Op. Cit. IV, pàg. 291.

⁴⁰ *La isla. Periódico semanal de Ibiza*. 1 de novembre de 1884.

⁴¹ MARÍ, Isidor. *Notes sobre la música tradicional d'Eivissa i Formentera*. Institut d'Estudis Eivissencs. Eivissa, 1985. Pàgina 7. Aquest autor ens informa, per cert, que hi ha versions molt semblants a Mallorca i Andalusia.

Voldria, per acabar, animar-vos a seguir recopilant, estudiant i participant activament en la conservació i purificació del nostre folklore en general i del religiós en particular. Si no volem veure deformada o inclús perdre la nostra cultura: llengua, valors, lleis, costums, trets diferenciadors...; si desitjam enriquir el conjunt de la *catolicitat*, oberts a altres pobles; l' hem de mantenir, recuperar i cultivar amb autenticitat exquisida. Per respecte a la memòria dels nostres avantpassats i pel nostre propi bé.

Goigs sants:

- a) *Gozos a la prodigiosa imagen del Santo Cristo del Cementerio, que se venera en la iglesia del suprimido convento de Dominicos de la ciudad de Ibiza.* (Eivissa. Imprenta de D. Joaquín Cirer y Miramon. 1854) Obra de Fra Jaume Riera Marí (1784-1855)
- b) *Gozos de Fra Marià Oliver Planells (1812-1864)*
- c) *Gozos a la portentosa imagen del Santo Cristo de la Sangre, que se venera en la iglesia del Hospital de pobres de la ciudad de Ibiza, compuestos por el Pro. D. José Tuells, beneficiado de la santa iglesia Catedral de dicha ciudad* (Palma. Por Guasp, cap a mitjans s. XIX)
- b) *Gotxos a Sant Vicens Ferrer que es cantan en l'església Parroquial i poble de Sant Francesc Xavier, de Formentera (Illes Balears).* (Amics dels goigs, de Barcelona. 1955)
- c) *Gotxos a Nostra Senyora de Jesús.* Isidor Macabich, música de
- d) *Gotxos de sa coronació de Santa Maria d'Eivissa.* Isidor Macabich, música de Vicent Bonet.
- e) *Gotxos de Santa Eulària.* Vicent Costa.
- f) *Gotxos de Sant Rafel.* Josep Planells.

Goigs nadal:

- a) Vicent Serra
- b) Vicent Serra *Margalits I i II*

Passos:

- a) Sa Cala I i II
- b) Sant Miquel
- c) Santa Gertrudis

Cançons:

- a) *La Mare de Déu, quan era xiqueta...*
- b) *Pes camí de la sang...*
- c) *La creació*
- d) *Em carreguí es pecats as coll...*

- e) *Cristians, si en sou devots...*
- f) *Santa Sagrada Famíli' i altres*
- g) *S'ha fet un Sant Cristó nou*

Cançons:

- a) *Riguent aquí jo entrava...*
- b) *Amunt, germans, per nostra via!*
- c)